

Demyanenko N. B., PhD in Philology, Associate Professor
Institute of Philology Taras Shevchenko National University of Kyiv

IDIOMS IN THE MEDIA

(based on the material polish and russian)

The article reviews the specificity of functioning of phraseology in newspapers and advertising texts, changes occurring in phraseological units when used in the media.

Keywords: *phraseological unit, media, phraseology transformation*

УДК 81'255.4(=111=161.2):316.346.2

Дехтярук О., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ГЕНДЕРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕРСОНАЖІВ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ПЕРЕКЛАДАЧА (на матеріалі казок Оскара Уайльда)

У статті аналізуються труднощі, що виникають при відтворенні гендерних характеристик персонажів, а також розглядаються різні способи розв'язання окреслених перекладацьких завдань. Особлива увага приділяється структуротворній ролі гендерних характеристик у художній концепції автора, його світобаченні та сприйнятті читача.

Ключові слова: *гендер, граматична категорія роду, маскуліність, фемініність, антропоцентричний підхід, асиметрія перекладу, переклад.*

Потреба у перекладознавчому дослідженні гендеру виникає невдовзі після розвитку антропоцентричного повороту у лінгвістиці. Науковці переносять свою увагу із вивчення будови мови на її функціонування. Мова як антропологічне явище – невід'ємна від суб'єктивного світу і мислення людини, її вивчення “не є кінцевою ціллю, а разом з іншими науками слугує найвищої і загальній меті людського духу, меті пізнання людиною самої себе і свого ставлення до всього баченого і небаченого навколо себе” [5, с.283]. Дослідники цього підходу вивчають, як зазначає Е. Бенвеніст, “людину в мові” [13, с.11]. І саме з цього принципу і витікає така пильна увага до гендерного фактору, адже він неабияк впливає на розвиток мовної картини світу.

Протягом останніх десятиліть спостерігається поява багатьох праць із вивчення гендеру. Так з'являється напрямок, який не має одної конкретної дефініції, його називають “лінгвістичною гендерологією”, “гендерною лінгвістикою”, “гендерологією”, “гендеризмом”, причому іноді підкреслюється нетотожність цих понять [10]. Об'єктом вивчення цього напряму є прояв гендеру у лінгвістиці, мовна

особистість чоловіка та жінки, гендерні стереотипи та інше. Такими дослідженнями займалися Н. Розанова [6], О. Земська [6], М. Китайгородська [6], А. Кириліна [8]. Вони висвітлюють основні тенденції вивчення гендеру в лінгвістиці.

На сучасному етапі в українському перекладознавстві гендерні дослідження сконцентровані на гендерних особливостях автора чи перекладача (див. О. Сизова [12]), на особливостях гендерних концептів (див. Т. Бідна [2]), з головним акцентом на розбіжностях у гендерному світосприйнятті. Однак, не дивлячись на пильну увагу до вивчення проблеми гендерних відношень у лінгвістичному просторі, досить мало досліджень було присвячено гендерним маркерам у перекладі художньої літератури з огляду не на гендерну ідентичність автора, а на його художню картину світу.

Але саме відтворення гендерних особливостей персонажів досить часто викликає неабиякі труднощі у перекладі. Суперечливість та неоднозначність підходів до відтворення гендерних характеристик у художніх творах породжує **актуальність** дослідження цього питання у перекладознавстві. Ця розвідка зосереджена на таких гендерних питаннях, які створюють реальні труднощі і навіть виклики для перекладача. Тільки пильне прочитання гендерних характеристик персонажів відкриває перед нами й нові грані художнього твору та, навіть, особистості автора.

Новизна дослідження полягає у напрацюванні нового перекладознавчого підходу до аналізу і відтворення гендерних характеристик персонажів художніх творів крізь призму авторської художньої картини світу, а також виокремленні гендерного компонента як структуротворного параметра художнього твору, який впливає на відтворення художніх образів та сюжетних ліній у перекладі.

Метою цієї студії є визначення ролі гендерних характеристик персонажів у художньому творі та аналіз труднощів їх перекладу. Дослідження здійснювалося на матеріалі казок Оскара Вайльда у перекладі Т. Некряч та І. Корунця, бо саме у цих творах було знайдено чимало кількості суперечливих моментів.

А. Кириліна зазначає, що основні теоретико-методологічні положення гендерного концепту засновані на чотирьох взаємопов'язаних компонентах: культурні символи; нормативне ствердження, що задає напрямок для можливих інтерпретацій цих символів та виражається у релігійних, наукових, правових та політичних доктринах; соціальні інститути та організації; самоідентифікація особистості [8, с.6]. Тож поняття гендеру враховує і гендерні характеристики, і соціальні відношення, і мовну картину світу, що загалом охоплюють особливості світовідображення.

Відтворення гендеру казкових персонажів із англійської мови українською створює неабиякі проблеми, оскільки структури цих мов дещо відрізняються. Як англійська, так і українська мови належать до флективних (у вираженні граматичних значень провідну роль відіграє флексія). Однак тоді як українська належить до синтетичного типу (відношення між словами виражаються завдяки формам слів, оскільки словоформа у них передає і лексичне, і граматичне значення, зокрема значення відмінків, форми яких відтворюють граматичні відношення слів), то англійська є аналітичною (відношення між словами у реченні виражаються з допомогою службових слів і порядком розташування повнозначних слів) [9]. Відповідно, категорія роду в українській мові широко функціонує, а в сучасній англійській її функціонування

дуже обмежене. Це створює основну проблему відтворення гендеру персонажів, адже перекладач мусить ввести героя в іншу мову і культуру із тими гендерними характеристиками, які запрограмував автор та які охоплюють біологічні і соціопсихологічні властивості, уникаючи дисонансу між лінгвістичними особливостями категорії роду й гендерними характеристиками персонажа.

Відображаючи у перекладі категорію роду, слід враховувати не тільки граматичні особливості мови оригіналу, а й зважати на менталітет та національне мислення носіїв мови. Особливо актуальним це видається в ході перекладу іменників у казках тоді, коли з цими іменниками співвіднесені займенники чоловічого або жіночого роду.

Перекладознавці пропонують кілька способів вирішення проблем перекладу граматичного роду. Одним з таких способів є уникнення вживання займенників того чи іншого роду, своєрідне “знеособлення” (тобто граматична трансформація опущення). Проте така трансформація не завжди діє у практиці перекладу, оскільки дійовими особами можуть бути навіть неживі предмети, які досить часто мають визначені гендерні характеристики. Крім того, коли на них постійно вказує займенник, неможливо постійно уникати його вживання. У такому випадку можна замінити форму слова-еквівалента в мові перекладу на аналог потрібного роду [7].

Звісно, перекладач може відтворити персонажа у роді звичному для мови перекладу. Втім, тоді спостерігатиметься не просто асиметрія між текстом оригіналу і перекладу, а й значні втрати змісту. Наприклад, у казці Оскара Вайльда “Щасливий принц” Ластівка зображується як “чоловік”, і автор співвідносить її з чоловічим родом: “*One night there flew over the city a little Swallow. His friends had gone away to Egypt six weeks before, but he had stayed behind, for he was in love with the most beautiful Reed. He had met her early in the spring...*” [14, с.6]. Очерет або ж Очеретинка, в яку закохана Ластівка, в тексті оригіналу, навпаки, жіночого роду. І це протиставлення розвивається і поглиблюється автором. В оригіналі Swallow явно служить втіленням маскулітності. Їй (йому) властиві чисто чоловічі риси: закохавшись, герой не може думати ні про що, окрім своєї любові, тому й не відлітає з іншими птахами, намагаючись таки здобути серце коханої. З часом персонаж розуміє, що був просто засліплений хвилиним захопленням. Він розчарується у своїй коханій, і, потерпаючи від холодів, летить у теплі краї. Але потім Ластівка зустрічає Прекрасного Принца, у якого закохується. Постає проблема, адже відтворення Ластівки в жіночому, а Очерета – в притаманному для мови перекладу тому ж чоловічому роді, деформує закладену автором ідею твору.

Перекладачка Т. Некряч, описуючи труднощі в ході перекладу казок Оскара Вайльда, підходить до вирішення цієї проблеми так: “Українською мовою *swallow* – це ластівка, самка чи самець. “*Ластівка полетів...*”, “*Ластівка побачив...*”, “*Ластівка сказав...*” звучить доволі неприродно. Не хотілося перетворювати його і у *Ластів’я*, тобто робити значно молодшим. Надання птаху жіночого роду суперечило би авторському задуму оспівати одностатеву любов. Правда, у такому випадку залишення *Ластівки* (її) до *Очеретинки* (також її) натякало б на одностатеву любов також, але навряд чи б сам автор схвалив такий поворот сюжету. У короткому романі з Очеретинкою птах виявляє доволі типові гендерні поведінкові моделі незрілого

чоловіка, а зовсім не жінки, та й намір одружитися двом особам жіночого роду виглядав би кричущим анахронізмом” [11].

Перекладачці довелося прикласти чималих зусиль, щоб виконати своє професійне завдання – перекласти твір без втрати у змісті. Т. Некряч звергається до орнітології, звідки дізнається про один з підвидів ластівок, що називається серпокрильцем. Тож вона й застосовує цю перекладацьку знахідку. Таким чином, відтворений перекладачкою уривок звучить так: “*Одного вечора у місто залетіло Ластів'я-Серпокрилець. Його друзі вже шість тижнів тому відлетіли у теплі краї, до Єгипту, а він залишився, бо був закоханий у найпрекраснішу Очеретинку. Він побачив її ще навесні...*” [3, с.5]. Т. Некряч робить рішучий і ризикований, проте професійний хід, в результаті якого гендерні характеристики героїв та граматична категорія роду збігається, зміст твору не деформується, зберігаються навіть найтонші моменти авторської концепції, які він вклав у цю казку.

На противагу більш новому перекладу Т. Некряч, опублікованому в 2011 році, І. Корунець залишає очерету його притаманний мові чоловічий рід, а ластівці – жіночий. Тому його варіант звучить наступним чином: “*Якось уночі над містом пролітала Ластівка. Її подруги ось уже шість тижнів як подалися до Єгипту, а вона відстала, бо закохалася в чудовий Очерет. Уперше вона зустрілася з Очеретом навесні...*” [4, с.14]. Відповідно, проблеми не виникає як такої: Ластівка любить Очерет, а потім закохується у Щасливого Принца. Перекладач ігнорує гендерні характеристики персонажів. Однак, на нашу думку, це прояв суб'єктивізму. Так, такий переклад легко сприймається українським читачем, однак він не відтворює усі грані цієї казки.

Цікавим випадком є казка “*The Nightingale and the Rose*”. Відмінності в перекладі категорії роду помічаємо навіть у назві: у варіанті І. Корунця – “*Соловейко і троянда*”, а в Т. Некряч – “*Соловушка і троянда*”. Бачимо, що переклади подають різні роди на позначення солов'я. Оскар Вайльд же у творі називає казкового героя займенником she, що відповідає жіночому роду в українській мові: “*But the Nightingale understood the secret of the Student's sorrow, and she sat silent in the oak-tree, and thought about the mystery of Love*” [14, с.23].

Насправді Nightingale має в оригіналі таки чисто жіночі гендерні ознаки: ніжність, трепет, співчуття, а основне – здатність на самопожертву задля величного кохання та радості іншої людини. Тому, можна стверджувати, що автор хотів зобразити цінні риси дівчачої, навіть дещо материнської натури. Суперечливим моментом залишається слово “соловушка”, оскільки це скоріше калька з російської. Але варіант Т. Некряч повністю відтворює гендерні характеристики казкового героя і передає закладений автором сенс: “*Проте Соловушка розуміла причину страждань Студента; вона принишкла на своєму дубочку і замислилася над таємницями Кохання*” [3, с.33].

І. Корунець же надає герою чоловічого роду, і, відповідно, змінює і категорію, використану в оригіналі, та деформує зміст твору загалом: “*Тільки Соловейко розумів страждання Студента; він тихо сидів на дубі й роздумував про таємниці кохання*” [4, с.43]. В українській мові активно функціонує саме слово “соловей”, тому такий вибір перекладача цілком зрозумілий і виправданий. Однак Соловей все одно залишає в собі певну жіночність, що створює неоднозначні враження у читача.

Ще одним твором, що привернув нашу увагу ще у назві, є казка “*The Remarkable Rocket*”. Т. Некряч перекладає її як “*Диво-феєрверк*”, а І. Корунець – “*Незвичайна Ракета*”. Спробуймо зрозуміти такий вибір перекладачів. І. Корунець знову ж відтворює назви та роди героїв, звично до українського слововживання. Т. Некряч пояснює, що автор хотів описати вкрай неприємний, однак таки чоловічий характер – високомірний, самовдоволений, хвалькуватий. Тож перекладачка вирішила цю проблему так: “Після довгих пошуків, роздумвань та консультацій з тямущими у піротехніці людьми виник варіант Запальник (далеко не ідеальний, втім, він непогано пасував до тональності тексту). Казка отримала заголовок “Дивовижний Запальник”. Проте, без погодження зі мною, відповідальний редактор видання С. Єзерницька замінила ім’я цього персонажа на Фонтан (?!), а заголовок казки на “Диво-Феєрверк”” [11].

Як бачимо, перекладачка педантично поставилася до вирішення даної проблеми. Однак лепта редактора таки дещо покращила варіант перекладу, адже лише люди, котрі знаються в піротехніці, без труднощів сприйняли б його, а для тих, хто в даній галузі не орієнтується, залишилася б біла пляма.

Нашу увагу в цій казці привернув і наступний фрагмент: “*Order! Order! Cried a Cracker. He was something of a politician, and had always taken part in the local elections, so he knew the proper Parliamentary expressions to use*” [14, p.64].

Словник вказує, що англійське “*cracker*” має значення “хлопавка” [1, с.271] і, відповідно, в українській мові належить до жіночого роду. Політика ж в XIX столітті була чисто чоловічою справою, тому слово “хлопавка” не підходить. Більше того, звучить воно теж не найкращим чином.

Перекладач І. Корунець досить вдало називає героя Бенгальським Вогнем: “*Увага! Увага! – вигукнув Бенгальський Вогонь. Він захоплювався політикою, завжди брав участь у місцевих виборах і тому дуже вміло користувався всіма парламентськими виразами*” [4, с.52]. Таким чином, ми бачимо, що можна замінити іменник іншим, який позначає близьке до вказаного в оригіналі явища. Хоч перекладач і змінює назву героя, зберігаються і соціопсихологічні, і лінгвістичні гендерні характеристики персонажа.

Т. Некряч використовує не таке вже й уживане слово, проте цей варіант ідеально підходить в контекст казки: “*Увага! Увага! – прокричав Хлопавко. Він був охочий до політики, бо завжди відігравав помітну роль на місцевих виборах, отже навчився правильно вживати парламентські вирази*” [3, с.83]. Перекладачка створює індивідуально-авторський неологізм, що зберігає задану в оригіналі категорію роду.

Досить часто зміна роду не впливає на зміст перекладу. В основному, це стосується незначних персонажів, що зустрічаються в тексті рідко, та й відтворення їхніх гендерних характеристик не несе у собі суттєвої художньої цінності. Наприклад, в оригіналі маємо: “*Why is he weeping?*” asked *a little Green Lizard*, as *he* ran past him with *his* tail in the air” [14, p.40].

В І. Корунця: “*За чим це він плаче? – запитала маленька Зелена Ящірка, що бігла мимо, задерши догори свого хвостика*” [4, с.42].

У Т. Некряч: “*Чого він плаче? – спитала Зелена Ящірка, пробігаючи повз Студента, задерши хвостик*” [3, с.29].

Таке ж явище відбувається і в перекладі наступного фрагменту: “*Then you should certainly lecture on Philosophy*”, said *the Dragon-fly*; and *he spread a pair of lovely gauze wings and soared away into the sky*” [14, с.75].

Т. Некряч відтворює цей уривок так: “*Тоді вам треба читати лекції з філософії, – зауважила Бабка, розправила свої гарні прозорі крильця і злетіла в небо*” [3, с.97].

У І. Корунця ж він звучить наступним чином: “*Тоді Вам, звісно, треба читати лекції з Філософії, – сказала Бабка і, випроставши свої чудові серпанкові крильця, злетіла в повітря*” [4, с.61].

Бачимо, що категорія роду у перекладі змінюється, але такі зміни повністю відповідають нормам української мови, адже у нашому слововживанні ящірка та бабка мають жіночий рід. Крім того, персонажі не мають конкретних визначених гендерних ознак, що впливають на сенс твору, тому відтворення гендеру в даному випадку не є обов’язковим.

Отже, дослідження чітко показує, що переклад гендерних характеристик персонажів становить неабиякі труднощі. Перекладачу потрібно враховувати всі аспекти світобачення автора, зрозуміти не лише основну ідею твору, а й деякі тонкі моменти сюжету. Все це значно впливає на відтворення авторської художньої картини світу. Звичайно, переклад не може бути абсолютно симетричним до оригіналу, однак і не може кардинально деформувати зміст твору. Перекладачу, безумовно, необхідно враховувати гендерні характеристики персонажів і, якщо вони яскраво виражені та є втіленням авторської концепції, то важливо відтворювати ці характеристики у перекладі, узгоджуючи їх із засадничими настановами автора. Так, це копітка праця, яка вимагає майстерних перекладацьких навичок та умінь, але, як показали приклади перекладу Т. Некряч, результат виправдовує витрачені сили. Та все ж, остаточне рішення – за перекладачем, адже переклад казок допускає і адаптацію, яка враховує цільову аудиторію, її вікові особливості, а також ідеологічні засади цільової культури

Перспективи дослідження полягають у ґрунтовному напрацюванні перекладацьких засадних принципів щодо відтворення гендерних маркерів у перекладі художньої літератури та встановленні чітких меж, які розділяють власне переклад і адаптацію. Проаналізовані переклади підтверджують, що номінація художніх персонажів вимагає глибокого концептуального переосмислення, яке спрямоване на збереження ідіостилу автора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Англо-український словник / [уклад. Гороть Є. І., Коцюк Л. М. та ін.]. – Вінниця: Нова Книга, 2006. – 1700 с.
2. *Бідна Т. О.* Реалізація концептів ЖІНКА та ЧОЛОВІК в оригіналі та перекладах художнього тексту (на матеріалі перекладів романів М. Мітчел «Gone with the Wind» і Дж. Голсуорсі «The Forsyte Saga»): автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. – Одеса, 2012. – 20 с.
3. *Вайльд О.* Зоряний хлопчик / Пер. з англ. Т. Некряч. – К. : Країна Мрій, 2011. – 288 с.

4. *Вайльд О.* Казки : Для молодшого та середнього шкільного віку / Пер. з англ., передм. І. В. Корунець. – К. : Школа, 2003. – 138 с.
5. *Гумбольдт В.* Язык и философия культуры. – М.: Прогресс, 1985. – 451 с.
6. *Земская Е. А., Китайгородская М. А., Розанова Н. Н.* Особенности мужской и женской речи. // Русский язык в его функционировании / Под ред. Е. А. Земской и Д. Н. Шмелева. – М., 1993. – С. 90 – 136.
7. *Казакова Т. А.* Практические основы перевода. English. – Санкт-Петербург : Издательство Союз, 2000. – 320 с.
8. *Кирилина А. В.* Гендер: лингвистические аспекты. – М.: Изд-во Института социологии РАН, 1999. – 298 с.
9. *Кочерган М. П.* Вступ до мовознавства. – К. : Академія, 2000. – 468 с.
10. *Кузнцова І. В.* Гендерні особливості презентації персонажів художнього твору: предметно-лінгвістичний аспект. // Вісн. Житомир. держ. ун-ту. – 2004. – № 17. – С. 172-174. 11.
11. *Некряч Т.* Хто закохався у Щасливого Принца, або Як спритного злодія підвела граматики (труднощі відтворення граматичного роду в англо-українському художньому перекладі). // Наукові записки. – Випуск 95 (1). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – С. 417 – 422.
12. *Сизова О. Ф.* Особливості відтворення в перекладі гендерної ідентичності суб'єкта жіночого поетичного дискурсу (на матеріалі англословних перекладів з української) : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.16. – К., 2007. – 20 с.
13. *Харитонова І. В.* Системное исследование языка: философско-методологический аспект: автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра филос. наук: спец. 09.00.08 «Философия науки и техники». – М., 2004. – 32 с.
14. *Wilde O.* Fairy Tales. – Kyiv, 1996. – 64 p.

Стаття надійшла до друку 20.09.2014.

Дехтярук Е., студ.,
 Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, г. Київ

ГЕНДЕРНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕРСОНАЖЕЙ: ВЫЗОВЫ ДЛЯ ПЕРЕВОДЧИКА (на материале сказок Оскара Уайльда)

В статье анализируются трудности при переводе гендерных характеристик персонажей, а также рассматриваются различные подходы к их воспроизведению в переводе. Особое внимание уделяется структурообразующей роли гендерных характеристик в художественной концепции автора, его мировоззрению и восприятию читателя.

Ключевые слова: гендер, грамматическая категория рода, маскулинность, фемининность, антропоцентрический подход, асимметрия перевода, перевод.

**GENDER CHARACTERISTICS OF LITERARY CHARACTERS:
CHALLENGES FOR A TRANSLATOR
(on the basis of fairy tales by Oscar Wilde)**

The article analyzes the difficulties which appear while translating gender characteristics of literary characters and also describes different approaches to their rendering in translation. Special attention is paid to a structural role of gender characteristics in author's literary concept, his world outlook and reader's perception.

Keywords: *gender, grammatical category of gender, masculinity, femininity, anthropocentric approach, asymmetry of translation, translation.*

УДК 801.66:004

Дригіна А., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

**ЕЛЕКТРОННИЙ СЛОВНИК РИМ
ЛІНИ КОСТЕНКО ТА ІВАНА АНДРУСЯКА**

Статтю присвячено укладенню електронного словника рим на основі бази даних у програмі Microsoft Access й аналізу римотворчих особливостей поезії Ліни Костенко та Івана Андрусяка за функціональним аспектом.

Ключові слова: *електронний словник, рима, поезія, база даних.*

Стаття присвячена створенню електронного словника рим на основі поезій Ліни Костенко та Івана Андрусяка. Про попит на електронні словники рим свідчить популярність вебсайтів «Рими України», «Онлайн словник українських рим». Крім того, існує не так багато словників рим української мови, серед них найвідоміші: «Словник українських рим» А. А. Бурячка (1979 р.) та «Словник рим української мови» С. Караванського (1994 р.) Отже, створення словника рим є **актуальним завданням**, а електронна форма його існування – **новим**. **Практичне значення** нашої роботи полягає у можливості використання електронного словника як представниками філологічних спеціальностей, так і тими, хто потребує віднайдення цікавої непересічної рими. **Теоретичне** значення вбачаємо у системному підході до вивчення рим, що забезпечує можливість вивчати звукову структуру української мови, її музичні властивості, інтонаційні закони, омонімічні, синонімічні та антонімічні зв'язки в межах віршованого чотирирядка тощо. . На думку Л. В. Мовчан [4], римарії сприяють розвиткові вчення про риму: чим більшим фактичним матеріалом оперують науковці, тим точнішими є теоретичні висновки та узагальнення. Крім того, можна